

BIJDRAGE TOT DE WATERSCHAPSGESCHIEDENIS VAN 's-HERTOGENBOSCH, DEEL IV.

De samenwerking tussen de waterschapsautoriteiten en het Bossche stadsbestuur is een interessant facet van de lokale waterschapsgeschiedenis. Het begrip samenwerking moet wel ruim geïnterpreteerd worden, want in de praktijk bleek veelal een tegenovergestelde houding en was er eerder sprake van tegen-werking. Vooral bij dreigende rampen (hoogwater) was het optreden van de stedelijke autoriteiten ten eigen gunste. Het doorsteken van dijken was een geliefde bezigheid met als resultaat, dat het land van de burenen het overtollige water kregen te verwerken. Het profijtbeginnsel verscholen in de gevleugelde uitspraak: „Wie het water deert, die het keert”, was aktueel in

die dagen, waarin begrippen als samenwerking en samenwerkingsverbanden nog vreemd waren voor lokale bestuurders. In 's-Hertogenbosch kwamen de heemraden van de waterschappen samen op de Plattelandskamer van het stadhuis ¹⁾. Daar waren alle principale stukken opgeborgen en daar werd overleg gepleegd tussen dijkgraaf (lees hoogschout van 's-Hertogenbosch) en heemraden. De hoogschout van de stad was o.a. belast met de schouw van de Maasdijken vanaf Grave tot Engelen ²⁾. Van deze bevoegdheid heeft hij echter sporadisch gebruik gemaakt. Dit blijkt uit een onderzoek van de klopschouwcedullen van de diverse polders gelegen aan de Maas ³⁾.

Dat de burgers van 's-Hertogenbosch zich moeilijk bij de beslissingen van het waterschapsbestuur konden neerleggen, zien wij in de ordonnatie van hertog Jan de IV van Brabant. Hierin werd bepaald dat de burgers van de stad aan de jurisdictie van de Heemraden (in dit geval, die van de Polder van Empel onderworpen zijn ⁴⁾.

De afwatering van het gebied rondom de stad leidde al vroeg tot hertogelijk ingrijpen ⁵⁾. Diverse charters zijn hierover bekend. Enerzijds behandelen deze charters formele zaken, zoals het voeren van de schouw over de wetering – zgn. Hertogswetering – en anderzijds geven zij bepalingen over het aanleggen van dijken, de kostenverdeling en de hoogte ervan.

De gronden buiten de vesting en gelegen in de vrijdom vielen niet onder de zorgen van een waterschap ⁶⁾. De dijken, die door of naar deze gronden liepen werden aangelegd op kosten van het stadsbestuur. Zo komen wij in de stadsrekeningen herhaaldelijk posten tegen voor het onderhoud van o.a. de Orthense Dijk, Vughteren- en Hinthamer Dijk en Koedijk. Door hoogwater werden deze dijken nogal eens beschadigd. De herstelwerkzaamheden kwamen ook ten laste van de stad. Sebastien Joosten bewaakte op 29 januari 1559 de stadsdijk te Orthen en wel drie nachten lang. Hij kreeg hiervoor 26 stuivers.

Voor aanvoer van rijshout, mest en grond voor bewaring van de steenweg, bruggen en dijken naar Vught, Hintham en Orthen werden eveneens de gemeentelijke financiën belast. Wat hier opvalt is, dat aan de eigenaren palend aan die dijken geen herstelkosten in rekening worden gebracht. De grondeigenaren waren blijkbaar niet gehouden deze dijken te onderhouden (geen dijksplicht). Deels is dit toe te schrijven aan de minimale waterkerende functie, die deze dijken (lees verbindingswegén) hebben gehad. De gebruikers van deze wegen moesten een tol betalen. In de stadsrekeningen van 1500 lezen wij, dat Jan van Arkel Hendrickszoon op de Vughterdijk voor een bedrag van 26 Rijnlandse gulden incasseerde, terwijl Jan Bloeyman op het Hinthamereind 46 gulden ontving in dat jaar.

De kosten van onderhoud konden dus uit toegelden bestreden worden. In andere gevallen zien wij dat de stad stukken grond in eigendom uitgeeft en daarbij de eigenaar verplicht het onderhoud voor zijn rekening te nemen ⁷⁾. Deze onderhoudsplicht was voor vele grondeigenaren een hard gelag, want uit verklaringen afgelegd voor de schepenen van 's-Hertogenbosch blijkt dat dit onderhoud aan de dijken palend aan die gronden niet even trouw en

precies werd uitgevoerd⁸⁾). Plechtige beloften en exacte omschrijving van de onderhoudsplicht brachten klaarheid voor beide partijen.

Naast de regelingen tot dijksonderhoud, zoals hierboven beschreven, zien wij ook dat de overdracht van landerijen uitdrukkelijk het recht van uitwatering op andermans grond en de verplichting tot onderhoud van de dijken en sluizen in de transportacte worden opgenomen. In zekere zin is hier sprake van een zakelijk recht, dat rust op het onroerend goed en onvervreemdbaar hieraan is verbonden.

Resumerend kunnen wij stellen dat voor het grondgebied van 's-Hertogenbosch – binnen de vrijdom gelegen – de typische waterschapsrechtelijke instrumenten ontbraken. De dijken werden niet geschouwd, ergo er bestond geen rechtens afdwingbare procedure tot dijksonderhoud voor de grondeigenaren. Het recht van aardhaling (d.w.z. het steken van grond op land van derden, zonder diens uitdrukkelijke toestemming, met het doel de dijklichamen te verzwaren bij hoogwater en dijkdoorbraak) werd niet gepraktiseerd. Zoals wij zagen in de stadsrekeningen betaalde de stad de kosten voor grond, mest en hout om de dijken te versterken. De dijken, die tevens doorgaande wegen waren, werden onderhouden door de stad. Hier en daar was de verplichting overgegaan in de handen van particuliere grondeigenaren. De kaden en dijken, die de gronden tegen wateroverlast moesten beschermen, werden aangelegd en onderhouden door die eigenaren. Bij elke verkoop van grond werd uitdrukkelijk de verplichting tot onderhoud gestipuleerd. Het privaatrechtelijk karakter is een overheersend kenmerk van het waterschapsrecht dat gepraktiseerd werd m.b.t. de gronden gelegen onder de vrijdom van 's-Hertogenbosch.

Antwerpen-Schoten

J.G. LEENDERS

Noten

- 1) Dit waren; het waterschap de Polder van der Eigen, de Ham en Rijskampen en het Boschveld en Majj.
- 2) G.A. 's-Hertogenbosch, Inventaris Sassen nr. 968.
Aartshertog Albert en Aartshertogin Isabella machtigen op 28 juni 1618 de Hoogschout van 's-Hertogenbosch, om als opper-dijkgraaf de schouw te voeren over de dijken vanaf Grave langs de Maas tot aan de uitgang van de Dieze bij Engelen.
- 3) Polder van het Laag-Hemaal: klopschouwedullen van de Maasdijk uit 1695. De schouw werd gevoerd door de Drost Jhr. Willem Meurs, namens de Baronesse tot Batenburg en Kessel.
Polder van Empel en Meerwijk: klopschouwedullen van de Maasdijk 1631. De schouw werd gevoerd door Jhr. Johan van de Poll. In 1668 door Dirk 't Hooft, Drossaard en Dijkgraaf met de heemraden van Empel en Meerwijk. In 1694 schouwde Johan Esser, Drossaard samen met de heemraden de Maasdijk. Dat het charter van 28 juni 1618 werd uitgevoerd, is niet aannemelijk. Het schouwrecht is in handen gebleven van de lokale autoriteiten.
- 4) G.A. 's-Hertogenbosch, Inventaris Sassen nr. 353.
- 5) G.A. 's-Hertogenbosch, Inventaris Sassen nr. 181.
Hertog Wencelaus van Bohmen en Hertogin Johanna van Brabant bevelen dat de schout van Den Bosch de Zegedijck (dit is de Groenendijk) tussen Haren en Deursen hoger en breder zal doen maken dan de Maasdijk. Gegeven te Brussel op 19 september 1365. De landaanwinningen in het drassige Maaskantgebied rondom 1300, de oprichting van het waterschap de Polder van der Eigen in 1309 zijn duidelijke aanwijzingen voor deze

hertogelijke politiek.

- 6) Met uitzondering van de onder noot 1 vermelde waterschappen, welke gronden door het gezamenlijk streven van de geërfdn werden behoed voor wateroverlast.
- 7) G.A. 's-Hertogenbosch, Inventaris Sassen nr. 266.
Opdracht aan Otto Bruijskens tot het opmaken en in goede staat houden van de dijk, gelegen tussen de walpoort en Hintham, beginnende aan de brug bij de walpoort tot aan het huis van Gerijts van Geffen te Hintham. Het erf en hofstede, die hij hiervoor krijgt, mag hij vervreemden of op cijns uitgeven.
- 8) G.A. 's-Hertogenbosch, Inventaris Sassen nr. 619.
Verklaring voor de schepen van de stad. Aert, zoon van wijlen Jan Artszoon zal onderhouden op eigen kosten buiten de Hinthamse dijk een stuk dijk, groot 6 roeden, alsmede een wiertje daarin gevallen (1483) en dat hij dit zal toedijken.